

РУБЕЛЬ А. М.,

начальник

*(Головне управління Національної поліції
в Харківській області)*

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.2.18>**ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ СТВОРЕННЯ, КЕРІВНИЦТВА ЗЛОЧИННОЮ
СПІЛЬНОТОЮ ЧИ ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ, А ТАКОЖ УЧАСТІ У НІЙ**

У статті зазначено, що центральним елементом криміналістичної характеристики створення, керівництва злочинною спільнотою чи злочинною організацією, а також участі у ній, є особа злочинця. Підкреслено, що інші елементи криміналістичної характеристики (предмет злочинного посягання, спосіб злочину, його слідова картина) завжди пов'язані з особистісними ознаками особи злочинця та закономірностями його поведінки. Проаналізовано наукові підходи до трактування поняття особи злочинця. Встановлено сутність поняття «особа злочинця» в криміналістиці й її структурні елементи. З'ясовано, що особа злочинця є системою, якій властиві соціально-демографічні та морально-психологічні ознаки. Наголошено, що в ієрархії злочинної спільноти чи злочинної організацією важливу роль відіграє саме особа з лідерськими якостями. Проаналізовано ієрархічну структуру злочинних спільнот чи злочинних організацій і спрямованість їх протиправної діяльності, а також роль, соціально-демографічні та психологічні властивості учасників указаних злочинних об'єднань. У результаті аналізу ієрархічної структури злочинних спільнот чи злочинних організацій і спрямованості їх протиправної діяльності, а також ролі, соціально-демографічних та психологічних властивостей учасників указаних злочинних об'єднань, виокремлено й охарактеризовано типи злочинців: «вор в законі», «смотрящий», «старший», активний учасник. Зроблено висновок, що особа злочинця є системою, якій властиві соціально-демографічні та морально-психологічні ознаки, що визначають як її соціальний статус узагалі, так і роль у механізмі кримінального правопорушення зокрема. Встановлено, що особливістю особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики створення, керівництва злочинної спільноти чи злочинної організації, а також участі у ній, є те, що з'ясовуються психологічні аспекти не тільки учасників злочинних об'єднань, а й самих злочинних спільнот і злочинних організацій.

Ключові слова: створення, керівництво злочинною спільнотою чи злочинною організацією, а також участь у ній, криміналістична методика, криміналістична характеристика, особа злочинця, досудове розслідування, кримінальне провадження, механізм кримінального правопорушення.

Rubel A. M. The person of the criminal as an element of criminalistic characteristics of creation, leadership by a criminal community or criminal organization, as well as participation in it

In the article has been stated that the central element of the forensic characteristics of the creation, leadership of a criminal community or criminal organization, as well as participation in it, is the identity of the offender. It has been emphasized that other elements of forensic characteristics (subject of criminal encroachment, method of crime, its trace picture) are always related to the personal characteristics of the offender

and the patterns of his behavior. Scientific approaches to the interpretation of the concept of the criminal's personality have been analyzed. The essence of the concept of "criminal person" in criminalistic and its structural elements have been established. It has been established that the identity of the offender is a system characterized by socio-demographic and moral-psychological characteristics. These features determine both its social status in general and its role in the mechanism of criminal offense in particular. It has been emphasized that in the case of characterization of the person of the offender who commits a criminal offense under Art. 255 of the Criminal Code of Ukraine, it is important to identify features that characterize, first, the criminal community or criminal organization as a "collective" subject of a criminal offense, and, secondly, a member of a criminal association as an "individual" subject of illegal activities. In other words, it is necessary to generalize information about the identity of the offender, guided by the rule "from general to individual" The hierarchical structure of criminal communities or criminal organizations and the direction of their illegal activities, as well as the role, socio-demographic and psychological characteristics of the members of these criminal associations have been analyzed. The following types of criminals have been singled out and characterized: "thief in law", "watcher", "senior", active participant.

Keywords: *creation, management of a criminal community or criminal organization, as well as participation in it, forensic methodology, forensic characteristics, the person of the offender, pre-trial investigation, criminal proceedings, the mechanism of a criminal offense.*

Постановка проблеми. Проблема особи злочинця є складною, комплексною проблемою, яка вже упродовж тривалого часу знаходиться в центрі уваги великої кількості науковців з різних галузей знань, зокрема, кримінального та кримінально-виконавчого права, криміналістики, кримінології, судової психології, судової психіатрії й інших юридичних, що розроблюють питання боротьби з кримінальною протиправністю [1, с. 40]. У зв'язку з цим особливо актуальним є питання про сутність і зміст категорії «особа злочинця» в системі криміналістичної характеристики створення, керівництва злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участі у ній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття, сутність, значення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень узагалі й окремих її елементів зокрема досліджували в своїх працях такі вчені, як: В.В. Гелетей, В.М. Глібко, В.А. Журавель, В.О. Коновалова, М.В. Костенко, М.В. Костицький, В.Г. Лукашевич, А.Ф. Облаков, М.В. Салтєвський, І.В. Сервецький, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші. Проте багато питань ще викликають наукові спори. Зокрема, особа злочинця досі залишається проблемним питанням. Разом із тим відсутні напрацювання з криміналістичного аналізу створення, керівництва злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участі у ній та формування відповідної криміналістичної характеристики. Тому в цій статті ставимо перед собою наступне **наукове завдання** – з'ясувати сутність і визначити ознаки особи злочинця як елементу криміналістичної характеристики створення, керівництва злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участі у ній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття особи правопорушника (злочинця) в криміналістиці використовується для позначення тих характеристик і притаманних рис, що належать особі, яка вчинила протиправне діяння, та можуть бути використані у ході розслідування кримінального правопорушення [2, с. 149], оптимізувати процес висунення слідчих версій і забезпечити обрання найбільш оптимальних тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій [3, с. 82] під час розслідування створення, керівництва злочинною спільнотою чи злочинною організацією, а також участі у ній.

М.В. Салтєвський, В.Г. Лукашевич, В.М. Глібко пропонують особу злочинця розглядати в криміналістиці як соціально-біологічну систему, властивості та ознаки якої відобра-

жаються у матеріальному середовищі та використовують для розкриття та розслідування злочинів [4, с. 112]. У той же час В.Ю. Шепітько наголошує, що особа злочинця є соціально-психологічним поняттям, яке охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, що формуються внаслідок учинення злочинів [5, с. 5]. При цьому авторський колектив Настільної книги слідчого розглядає особу злочинця як систему даних демографічного характеру, деяких моральних властивостей і психологічних особливостей [6, с. 194]. А.Ф. Облаков серед основних типових ознак, які характеризують особу злочинця, пропонує виокремлювати як відомості про особу, так і про докази її поведінки [1, с. 42].

Виходячи з вищенаведеного, помітно, що особа злочинця, дійсно, є системою, якій властиві соціально-демографічні та морально-психологічні ознаки. При цьому вказані ознаки визначають як її соціальний статус узагалі, так і роль у механізмі кримінального правопорушення зокрема. У криміналістичній характеристиці особи злочинця важливо виокремлювати не тільки соціально-демографічні ознаки, а й психологічні риси. Якщо ж вести мову про криміналістичну характеристику створення, керівництва злочинної спільноти чи злочинної організації, а також участі у ній, потрібно з'ясувати психологічні аспекти таких організованих злочинних об'єднань як злочинних спільнот і злочинних організацій. Зокрема, психологія названих злочинних угруповань характеризується, як зазначає М.В. Костенко, груповими нормами, груповою згуртованістю (характеристикою міжособистісних відносин в групі та підстав, на яких вони формуються), структурою групи (їх виділяється велика кількість) [7, с. 150]. Вказані ознаки є взаємозалежними, у зв'язку з чим їх недоречно розглядати в розриві одне від одного. Вони тісно переплітаються, часто доповнюють, а то й зумовлюють, одна одну.

У контексті вищенаведеного варто наголосити, що в ієрархії злочинної спільноти чи злочинної організації важливу роль відіграє саме особа з лідерськими якостями. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує питання про характеристику особи злочинця, яка виконує організаторські функції в злочинному угрупованні, – лідера. Зокрема, І.В. Сервещкий, В.В. Гелетей виокремлюють наступні узагальнені ознаки лідера організованого злочинного угруповання: керує діями членів організованого злочинного угруповання; планує такі заходи, що є найефективнішими для досягнення злочинного результату; організовує і діє на підставі визначених правил членами організованого злочинного угруповання для досягнення злочинного результату; має велике бажання і вміння мобілізувати членів організованого злочинного угруповання; виступає гарантом керівного становища серед членів організованого злочинного угруповання; має силу волі та здатність вести членів організованого злочинного угруповання до поставленої мети; має вплив на членів організованого злочинного угруповання і здатний мобілізувати їх на вчинення будь-яких злочинних дій [8, с. 159].

Щоб забезпечити «ефективність» функціонуванні злочинної спільноти чи злочинної організації вводяться єдині для всіх її учасників правила поведінки, так звані групові норми. Вказані норми, зазвичай, розробляються лідером злочинного об'єднання й є обов'язковими для виконання. При цьому їх порушення в обов'язковому порядку тягне відповідне покарання з метою недопущення свавільної поведінки з боку учасників злочинної спільноти чи злочинної організації в майбутньому. Особливу роль у згуртованості злочинного об'єднання, поряд із груповими нормами, відіграє й авторитет лідера. Зокрема, найбільш згуртованими злочинні спільноти та злочинні організації є за авторитарного стилю їх керівництва. У такому разі керівництво характеризується максимальною централізацією управлінських функцій і недопущенням ініціативи з боку інших учасників злочинного об'єднання. За такого стилю керівництва в злочинному угрупованні діють жорсткі групові норми і санкції за їх порушення, що, в свою чергу, підвищує ефективність і тривалість його існування. Іншими словами, саме соціальне становище, джерела задоволення потреб членів групи (матеріальні, а також особливі спеціальні знання, що є у лідера), стан невизначеності (потреба в стабільності є однією з головних для людини) є своєрідними ресурсами влади лідера злочинного угруповання [7, с. 151–152; 9, с. 172].

Типологія особи злочинця, який є учасником злочинної спільноти чи злочинної організації напряму залежить від його ролі в ієрархії злочинного об'єднання та виду злочинної діяльності, якою він займається. Зокрема, особа злочинця, яка вчиняє корисливі кримінальні правопорушення ненасильницького характеру в складі злочинного угруповання, зазвичай, мають високий освітній рівень, раніше не притягувалася до кримінальної відповідальності та є високопрофесійною, оскільки вчиняють протиправні діяння з використанням звичайного трудового службово-посадового професіоналізму та своїх спеціально-професійних знань. А от особа злочинця, яка вчиняє в складі злочинної спільноти чи злочинної організації корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення, навпаки, будучи молодого віку, характеризується відсутністю як професійних знань, так і вищої освіти [10, с. 701].

З приводу типологічних ознак особи злочинця, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 255 КК України (створення, керівництво злочинною спільнотою чи злочинною організацією, а також участь у ній), варто зазначити, що вказаний злочин у 96,8% випадків скоюють громадяни України, 82,4% – чоловіки, 11,2% – особи, які раніше вчиняли злочини, з них у 5,6% судимість не знята і не погашена. При цьому вік особи злочинця становить 16–17 років у 1,6% випадків, 18–28 років – 39,2%, 29–39 років – 28,8%, 40–54 роки – 28,8%, 55–59 років – 1,6%. Освіта особи злочинця в 0,8% випадків є початковою загальною, 45,6% – базовою середньою та професійною середньою, 8% – професійною (професійно-технічною), 45,6% – вищою і фаховою передвищою. Щодо зайнятості особи злочинця, то 50,4% із них є працевлаштованими, 7,2% – безробітними, а 42,4% – працевдатними, які не працюють і не навчаються. При цьому тільки 0,8% осіб є студентами закладів вищої освіти. 28% осіб учиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 255 КК України, з використанням міжрегіональних зв'язків. За родом занять 1,6% осіб є державними службовцями; 0,8% – депутатами сільських, селищних, міських, районних рад; 2,4% – працівники правоохоронних органів, з них 1,6% – працівники Національної поліції, 0,8% – працівники органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства.

Говорячи про типологію особи злочинця, характерного для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 255 КК України, один із акцентів робиться на психологічних властивостях особи. Останні, як уже вказувалося, зумовлені низкою факторів, у тому числі й її роллю в ієрархії злочинної спільноти чи злочинної організації. Це означає, що особа, виконуючи свої функції, керується певними потребами та ціннісними орієнтирами. Тому повністю поділяємо думку В.О. Коновалової з приводу того, що важливим елементом механізму кримінального правопорушення є психологічна структура злочину, в якій особливе місце відводиться мотиву і меті (цілі) вчинення протиправного діяння. Зокрема, мотив виражає ставлення особи до предмета чи об'єкта, який виступає ціллю діяння. При цьому мотиви антисоціальної поведінки досить часто зумовлюються низкою факторів, на кшталт, темперамент і характер особи злочинця, її реакція на подразник у певних ситуаціях [11, с. 32, 38]. Також серед психологічних детермінант виникнення в особи злочинця наміру створити, керувати злочинною спільнотою чи злочинною організацією, а також брати у ній участь, варто виокремити примітивізацію інтересів і потреб; орієнтацію на безпосередні бажання та вигоди; закомплексованість; прагнення компенсувати низький соціальний статус, соціальну ізоляваність; демонстративність у дотриманні жаргону, традицій і звичаїв злочинного середовища, його ієрархії; озлобленість; нестриманість, неадекватність і примітивізм емоційних реакцій [12, с. 15; 13, с. 64]. Як приклад, лідер злочинної спільноти чи злочинної організації, насамперед, прагне мати владу й авторитет як з метою самоутвердження, так і щоб отримати матеріальні достатки. Відповідно мотив і мета вчинення кримінальних правопорушень лідером злочинної спільноти чи злочинної організації напряму «продиктовані» його прагненням мати вплив над якомога більшою кількістю осіб. Саме ця якість лідера нерідко є рушійним фактором, який призводить до розширення сфер і територій впливу злочинних організацій і їх об'єднання («злиття») в злочинні спільноти.

У цілому, проаналізувавши ієрархічну структуру злочинних спільнот чи злочинних організацій і спрямованість їх протиправної діяльності, а також роль, соціально-демогра-

фічні та психологічні властивості учасників указаних злочинних об'єднань, можна виокремити наступні типи злочинців.

1. «Вор в законі» згідно з п. 2 Примітки до ст. 255 КК України є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, тобто, «... яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям здійснює злочинний вплив і координує злочинну діяльність інших осіб, які здійснюють злочинний вплив» [15]. Іншими словами, «вор в законі» – це один із авторитетів у кримінальному середовищі. Вказаний тип злочинця є своєрідною елітою кримінального світу, адже «вори в законі» самі не вчиняють активних злочинних дій, але кожен з них створює цілу піраміду прибічників [15].

«Вор в законі», передусім, є авторитетною особою, яка, використовуючи свій вплив у криміногенному середовищі, визначає спрямованість діяльності злочинної спільноти чи злочинної організації та встановлює правила поведінки. Вказані особи користуються повагою в кримінальних осередках, до їх думки, позиції прислуховуються. За своїми психологічними якостями «вори в законі» в повній мірі використовують переваги влади, яка їм належить, під час вирішення будь-яких питань і прийняття обов'язкових для виконання рішень. У такий спосіб відбувається задоволення таких цінностей особи злочинця як прагнення досягти матеріального успіху та матеріального забезпечення, а також визнання, можливість впливати на людей у своєму колі [13, с. 64].

«Вор в законі» в його класичному розумінні повинен неухильно дотримуватися «понять» (так сказати «жити по честі»), основними серед яких є відмова від співпраці з правоохоронними органами, адміністрацією в'язниць та загалом офіційною владою, заборона на службу в армії чи політичну діяльність, саморегулювання в місцях позбавлення волі, пропаганда кримінальних цінностей, залучення молоді та регулярні відрахування в «общак» – фонд взаємодопомоги ув'язненим злочинцям [15]. Одним із основних принципів справжнього злодія в законі є те, що він «має сидіти у в'язниці» [16]. Просто так це звання не давали. Його справді треба було заслужити – відсидкою, життям на зоні разом із «братвою» – основною масою засуджених, для яких злочин – це спосіб заробітку, і які були основними «постачальниками» коштів в «общак», тобто в «банк», зберігачем і розподільником якого був «коронований» злодій. «Злодій у законі» на зоні виконував фактично функції третейського судді, вирішуючи конфлікти. Іншими словами, основними перевагами статусу «злодія у законі» є: мати владу, жити за рахунок «общака», та працювати не потрібно. Окрім того, були і зовнішні атрибути «злодіїв у законі» – жаргон, наколки – їхні знаки розрізнення [17].

Проте, на сьогодні, як зазначає в інтерв'ю В. Кур, в Україні немає справжніх коронованих злодіїв, які за правилами своєї спільноти мають проводити більшу частину життя в тюрмі та не мають права заперечувати свого статусу. Злочинним світом керують фінансово-промислові групи. Вони контролюють «своїх» кримінальників, які купили «титули», мають корупційні зв'язки з державними посадовцями, і кожного з яких знають правоохоронці. Відтак нині у злодійській братії просто одиниці таких, які можуть відповідати вимогам «понять». Багато хто з них одружений, дають інтерв'ю, співпрацюють з державою. Це зовсім за рамками «понять». Немає зараз тих коронованих, які не зможуть через свої «закони» заперечувати свій статус. А якщо і є, то це одиниці літніх і вже зовсім не впливових людей [16].

Окремо варто наголосити, що більшість «ворів в законі», які знаходяться на території України, є іноземними громадянами і були «коровані» в інших державах.

2. «Смотрящий» є представником кримінальних авторитетів, які: мають кримінальну репутацію та «протекцію» загальноновизнаних у кримінальному світі суб'єктів підвищеного злочинного впливу; дотримуються чітко визначених правил особистісної поведінки щодо взаємовідносин з іншими учасниками кримінального світу та поширення свого злочинного впливу; контролюють надходження, витрати та розподіл грошових коштів, у тому числі отриманих злочинним шляхом, призначених для забезпечення існування та функціонування усіх ланок злочинного суспільства.

«Смотрящий» за зонально-територіальним принципом встановлює та поширює у суспільстві злочинний вплив як у місцях позбавлення волі, так і поза ними; контролює

та розподіляє матеріальні блага серед засуджених та осіб, які притягувалися до кримінальної відповідальності (так званий «общак»); здійснює контроль за дотриманням представниками криміналітету загальноприйнятих в їх колах правил поведінки (так званих «понять»); контролює своєчасність надходження коштів та матеріальних благ до «злочинського общака», здійснює облік зазначених матеріальних благ та їх розподіл; виконує роль так званого «мирового судді», тобто вирішує конфлікти та спірні ситуації, які виникають між представниками криміналітету, ґрунтуючись на «злочинських поняттях»; організовує, сприяє та здійснює вплив на злочинну діяльність.

3. «Старший» – це учасник злочинної спільноти чи злочинної організації, який виконує доручені йому функції заступника «смотрящего» за окремими напрямками діяльності. Вказаний тип злочинця безпосередньо спрямовує діяння виконавця, а також забезпечує їх виконання, зокрема, шляхом координації злочинних дій співучасників і забезпечення їх прикриття [18]. Саме «старший» безпосередньо контактує з активними учасниками злочинної спільноти чи злочинної організації та віддає їм розпорядження «керівництва».

4. Активний учасник відповідно до відведеної йому функції у складі злочинної спільноти чи злочинної організації вчиняє діяння, спрямовані на досягнення єдиного злочинного результату. Фактично активні учасники виконують функції пособників, посередників і виконавців, які повинні повністю відповідати узгодженому керівництвом злочинного утворення плану. Саме вони найчастіше контактують із потерпілими особами, представниками правоохоронних органів, здійснюють оплату певних послуг тощо. Залежно від напрямку злочинної діяльності різняться й спеціалізація активного учасника. Зокрема, для вчинення в складі злочинної спільноти чи злочинної організації вбивства, розбою й т. п. залучаються особи, які мають хорошу фізичну підготовку, навички застосування зброї та вибухових пристроїв; для вчинення економічних кримінальних правопорушень – особи, які мають спеціальні знання в галузі економіки, обіймають відповідні посади, що наділяють їх певними службовими повноваженнями та зв'язками, тощо. Під час обрання активних учасників злочинної спільноти чи злочинної організації обов'язково враховуються їх особистісні якості, схильності до вчинення певного різновиду кримінальних правопорушень, а також наявність «кримінального досвіду».

Висновки. Отже, особа злочинця є системою, якій властиві соціально-демографічні та морально-психологічні ознаки, що визначають як її соціальний статус узагалі, так і роль у механізмі кримінального правопорушення зокрема. Особливістю особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики створення, керівництва злочинної спільноти чи злочинної організації, а також участі у ній, є те, що з'ясовуються психологічні аспекти не тільки учасників злочинних об'єднань, а й самих злочинних спільнот і злочинних організацій.

Список використаних джерел:

1. Облаков А.Ф. Криміналістическая характеристика преступлений и криміналістические ситуации: учебное пособие. Хабаровск: Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1985. 88 с.
2. Войчишена М.В. Криміналістична характеристика як наукова категорія методики розслідування кримінальних правопорушень. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 3 (64). С. 146–152. DOI:10.32366/2523-4269-2018-64-3-146-152.
3. Бишевец О.В., Романенко Т.В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики шахрайств, що вчиняються в мережі Інтернет. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 81–87.
4. Салтевський М.В., Лукашевич В.Г., Глібоко В.М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. К.: Рад. шк., 1994. 180 с.
5. Шепітько В.Ю. Соціально-психологічні характеристики особи злочинця в криміналістиці: проблеми використання типології та можливостей моделювання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2005. Вип. 5. С. 5–12.

6. Настільна книга слідчого: наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов та ін. К.: Ін Юре, 2003. 716 с.
7. Костенко М.В. Психологічні характеристики організованих злочинних груп. *Форум права*. 2014. № 3. С. 150–154. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_25.pdf.
8. Сервецький І.В., Гелетей В.В. Деякі ознаки лідера організованого злочинного угруповання. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України*. 1999. Вип. 3. С. 151–160.
9. Коновалова В.Е. Методика расследования убийств, совершаемых организованными группами. Правові проблеми боротьби зі злочинністю. Кн. 2. Х.: Східно-регіон. центр гуманіт.-освітніх ініціатив, 2002. С. 82–106.
10. Криміналістика: учебник / под ред. Н.П. Яблокова. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Норма: ИНФРА-М, 2013. 752 с.
11. Коновалова В.Е. Правовая психология: учеб. пособие для юрид. вузов и фак., обучающихся по спец. «Правоведение». Х.: «Основа» при ХГУ, 1990. 198 с.
12. Костицький М.В. Психологічні фактори впливу на особу злочинця. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 10. С. 12–19.
13. Гетьман А.Д. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини шляхом незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 61–67. DOI: <https://doi.org/10.33270/04201901.61>.
14. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
15. Бурдига І. Кримінальний кодекс та кримінальні поняття, або Як злодії у закон потрапили. DW. Made for minds. URL: <https://www.dw.com/uk/kryminalnyi-kodeks-ta-kryminalni-poniattia-abo-yak-zlodii-u-zakon-potrapyly/a-53764008>.
16. Баркар Д. Хто такі «злодії у законі» і скільки їх в Україні? Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zlodiji-v-zakoni-v-ukrajini-zakon/30656625.html>.
17. Лащенко О. «Злодії в законі» в Україні: за часів СРСР, у «буремні 90-і» та зараз. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30933710.html>.
18. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>.

